

HABİBÜ'S-SİYER'E GÖRE TÜRKİYE SELÇUKLULARI

Mustafa ŞAHİN*

Öz

Timurlular döneminin önde gelen tarihçilerinden olan Hândmîr; yalnızca dönemi ile ilgili verdiği bilgiler açısından değil, kendinden önceki dönemlere ait verdiği bilgiler açısından da oldukça önemli bir yazardır. Günümüze ulaşmamış bir kısım eserleri görüp faydalanmış olması da onun eserlerinin kıymetini bir kat daha arttırmaktadır. Çalışmamızda Gıyâsüddîn-i Hândmîr'in Habîbü's-Siyer adlı eserine göre Türkiye Selçukluları ele alınmıştır.

Anadolu'nun tarihine ve kültürüne yaklaşık 250 yıl damgasını vurmuş, kendisinden sonra gelen beylikler ve bilhassa Osmanlılar'ın sağlam bir kültürel temele oturmasında birincil rol oynamış olan bu devletin çeşitli kaynaklara göre incelenmesi onu daha iyi tanımamıza sebep olacaktır. İşte bu çalışma Hândmîr'in eserindeki bilgileri olduğu gibi vererek tarihçilerin faydasına sunmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hândmîr, Habîbü's-Siyer, Anadolu, Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol.

Abstract

Turkish Seljuqs: According To Habîbü's-Siyer

One of the important historians in the time of Timours- Khwandamir is very significant writer not only for his giving important information about his time but also for his giving information about the time before him. Benefitting from the works which do not exist now also enhanced the value of his works. In our study, Turkish Seljuqs were handled according to Gıyâsüddin Khwandamir's work Habîbü's-Siyer.

Investigation this state-which had a great influence to Anatolian's history and culture for about 250 years and which had initial role in getting a strong cultural basic of the seignories after it and especially Ottomans-according to different sources will help us to know it better. This study aims to serve in favour of historians by giving the information in Khwandamir's work exactly.

Keywords: Khwandamir, Habibu's Siyar, Anatolia, Turkish Seljuq State, Mongol.

* Dr., Tokat Merkez Plevne Lisesi Müdürü ve Tarih Öğretmeni, sahinmustafa66@hotmail.com

1. Gıyâsüddîn b. Hâce Hü mânidîn Muhammed b. Hâce Celâleddîn Muhammed b. Hâce Burhâniddîn Muhammed-i Hüseyin-i Hândmîr, (ö.942/1535-1536) ve Eseri

Hândmîr'in doğum tarihi bilinmemekle birlikte Habîbü's-Siyer'i yazmaya başladığında 47-48 yaşlarında olduğu dikkate alınırsa onun 879/1474-1475 yılında doğduğu söylenebilir (Aka, 2005a: 150-152). Aslen Şiraz'ın seyyidlerdendir (Togan, 1988: 210).

Babası Hü mâdüddîn, Ebû Sâ'id'in oğlu Semerkand hâkimi Sultan Mahmud Mîrzâ'nın vezîridir (Levi vd. 2009: 181). Anne tarafından Ravzâtü's-Safâ müelifi Mîrhând'ın torunudur (Togan, 1988: 210). Dedesinin gözetiminde yetişmiştir. Onun Herât'taki kütüphânesinden faydalanmıştır (Aka, 2005b: 199).

Ali Şîr Nevâî'nin himayesine mazhar olmuş, Abdurrahman Câmî ve Bihzâd gibi âlim ve sanatçıların meclislerinde bulunmuştur. Mîrzâ Hüseyin-i Baykara'nın ölümünden sonra büyük oğlu Mîrzâ Bedüzzaman tarafından sadr tâyin edilerek ilmî çalışmaları ve vakıf işlerini denetlemekle görevlendirilmiştir. Şeybânîler'e Herât'ın Timurlular tarafından teslimini öngören mektubu kaleme alıp ordugâhlarına götürülen heyette bulunmuştur. Şeybânîler Herât'ı ele geçirinca bir müddet onların himayesinde yerini korumuş, Özbekler şehri ele geçirinca Peşt köyüne 1514 yılında çekilmiş, bir süre sonra Herât'a tekrar gelmiş, daha sonra Babürlerin hizmetinde bulunmuştur (Togan, 1988: 211; Aka, 2005a: 151).

Kaleme aldığı eserler

1. Me'âsirü'l-Mülûk: Ali Şîr Nevâî'nin teşviki ile 903/1498 yılında yazılan eser Kronolojik olarak kaleme alınmıştır. Peygamberler, hükümdarlar, din adamları ve bilge kişilerin hikmetli sözlerini ihtiva etmektedir (Aka, 2005b: 201).

2. Düstûr el-Vüzerâ; Hz. Süleyman'ın vezîri Asaf'dan başlayarak çeşitli devletlerde vezîrlik yapan ünlü kişilerin biyografilerini ihtiva eden bir çalışmadır (Aka, 2005b: 201). Mîrzâ Hüseyin-i Baykara ve vezîri Kemâleddîn-i Hâce Mahmud adına kaleme alınan eser 906/1500-1501 yılında tamamlanmış, 914/1508 yılında yeniden gözden geçirilerek bazı ilavelerle genişletilmiştir. Sâ'id-i Nefisî tarafından Tahran'da 1317 (hicrî semsî) yılında yayımlanan kitabı Harbî Emin Süleyman tarafından Arapçaya çevrilmiş ve 1980 yılında Kahire de yayımlanmıştır (Hândmîr, 1371).

3. Mekârimü'l-Ahlâk: (904/1498): Ali Şîr Nevâî'nin hayatını övgü dolu sözlerle anlatan bir eserdir (Aka, 2005b: 201).

4. Hülâsatü'l-Ahbâr fî Beyâni'l-Ahyâr'dır. Eser Mîrzâ Hüseyin-i Baykara zamanında (İsfizârî, 1338: 41; Demir, 2007: 271) Herât'ta 905/1499-1500 yılında Ali Şîr Nevâî adına kaleme alınmıştır. Genel bir dünya tarihi olup yaradılıştan 1470 yılına kadar gelen olaylardan bahsetmiştir (Aka, 1994: XXI).

5. Âşârü'l-Mülûk ve'l-Enbîyâ: 931/1524-25 yılında tamamlanan eser Habîbü's-Siyer'in özeti mahiyetindedir (Aka, 2005b: 201).

6. Kânûn-i Hümâyûnî (Hümâyûnnâme): 941 yılında kaleme alınan eser Babürlüler hükümdarı Hümâyûn'un faaliyetlerini anlatmış ve menkibelerine yer vermiştir.

7. Nâme-i Nâmî (İnşâ-yı Gıyâsüddîn): 1521 yılında tamamlanan eser önemli resmi yazışmaları ihtiva eden bir münşeât mecmuasıdır

8. Müntehâb-ı Târîh-i Vassaf: Günümüze kadar ulaşamamış olan bu eser İlhanlı tarihçisi Vassaf'ın eserinin bir özeti şeklindedir (Aka, 2005b: 201).

9. Yazarın Türkiye Selçukluları ile ilgili bölümünü tercüme ettiğimiz eseri ise Habîbü's-Siyer fî Ahbâri efrâdi'l-beşer'dir. Hândmîr'in seyyidler, kadılar ve sadrların reisi olan Gıyâseddîn Mahmud b. Yusuf-ı Hüseyinî adına 927/1521 yılında başlayıp onun öldürülmesinden sonra Safevîlerin Herât valisi Şamlû Oymağı'ndan Durmuş Han'ın vezîri Hâce Habîbullah-ı Sâvecî'nin adına 930/1524 yılında tamamlanmış bir dünya tarihidir. Her biri dörder cüzden oluşup üç cilt olarak yazılan ve yaradılıştan başlayıp Şah İsmâil'in ölümüne 930/1524 kadar gelen kitapta Hândmîr'in dedesi Mîrhand'ın Ravzâtü's-Safâ da bahsetmediği bazı devletlere de yer verilmiştir Eser az da olsa Osmanlılar'dan da bahsetmektedir (Gökyay, 1997: 1050). Müellifin Mîrzâ Hüseyin-i Baykara ve oğulları, Şah İsmâil, Babür, Hümâyûn ve Şeybânî Han devrinde cereyan eden olayların bir kısmına bizzat katılması ve bazılarının da şahit olması dolayısıyla eser yazıldığı dönemin önemli bir kaynağıdır. Kitapta anlatılan her devrin sonunda seyyidler, nakipler, ûlemâ, fuzelâ ve şairler hakkında geniş bir bilgi verilmiştir (Scoht, vd., 2009: 181). Yazar dedesinin eserlerinden de faydalanmıştır (Clements vd. MDCCCLIX: XXXIV).

905/1499 yılında tamamlanan eserin son kısmı Herât şehri ve burada yetişen âlimler ve san'atkârlardan bahsettiği için Herât şehrinin tarihi açısından çok önemlidir (Şeşen, 1998: 250).

Eser Osmanlı Devleti'nin zamanında Damad İbrâhim Paşa'nın himmetiyle oluşturulan sekiz kişilik bir heyet tarafından Türkçeye

çevrilmiştir (Nuruosmaniye Ktp. nr. 4889). Şahrüh'tan Şah İsmâîl'e kadar olan kısmı İngilizce'ye çevrilmiştir (Khwandamir, 1994).

Bu çalışmada Habîbü's-Sîyer fî Ahbârî Efrâdi'l-Beşer adlı eserin 538-541 sahifeleri arasındaki Türkiye Selçuklukları kısmı tercüme edilmiştir.

2. Habîbü's-Sîyer'in Türkiye Selçukluları ile İlgili Bahsinin Tercümesi

(Rum Memleketlerinde Konya'da Yaşayan Selçukluların Konusu)

Bu Selçuklulardan¹ tahta oturan 14 kişidir. Bunların devleti 220 sene devam etti. Selçukluların burayı istilâ etmesi şöyledir. O zamanki İsrâîl Selçukî'nin oğlu Kutalmış, Mikâîl'in oğlu olan Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan ile olan savaşında öldü. Sultan Alp Arslan, Kutalmış'ın oğlunu yakalamak istedi. Ancak Hâce Nizâmü'l-Mülk, Sultanı bu işten men etti. Bu işi yapma dedi. Uygun olan şu ki; Kutalmış'ın oğlundan şehzadelik unvanını al. Buna sipehsalar unvanını ver. Bunun eline asker ver ve bazı şehirlerin fethine görevlendir. Sultan vezîrin bu tedbirini beğendi. Ferman verdi. Kutalmış oğlu Süleymanşâh² Şam'a gitsin, orayı zabd etsin dedi. Süleyman

¹Selçuklu devletlerinden en uzun ömürlüsü ve en mühim olanı olan Anadolu kolu Arslan Yabgu'nun torunu Süleymanşâh tarafından kurulmuş ve aynı aile tarafından yönetilmiştir (İbn Bibi, 1996: 1/12; Kafesoğlu, 1992: 59). Süleymanşâh Anadolu'daki fetihleri sırasında kardeşi Mansur ile birlikte 1075 yılında İznik'i almıştır. (Azimî, 1988: 21).

² Alp Arslan zamanında Suriye'ye kaçmış bulunan Yabgulu Oğuzlarının Atsız idaresine ve Melikşâh'a itaat etmeleri ve onlara karşı Şöklî'nin Kutalmış oğullarını daveti üzerine girişilen mücadelede Kutalmış oğullarının içinde bulunduğu ittifakın mağlup olması üzerine Süleymanşâh ile kardeşi Mansur kendileri için daha müsait olduğunu gördükleri Anadolu'ya gelmişlerdir (Turan, 1998: 53). Anadolu'nun fatihi ve Türkiye Selçuklularının ilk hükümdarı olan Süleymanşâh, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun hükümdarı Sultan Alp Arslan'ın 1072 yılında ölümü ve onun oğlu Melikşâh'ın tahta geçmesi sürecinde, ülke içinde ortaya çıkan bir takım karışıklıklar sırasında kardeşleri Mansur, Alplik ve Devlet (Dolat) ile birlikte muhalif emir ve kumandanların fetihlere devam ettikleri Anadolu'ya geldiler. Fırat ırmağı boylarında ve Urfa çevresinde fetihlerde bulundular. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Sevim ve Yücel, 1989: 99). Süleymanşâh'ın Anadolu'daki faaliyetleri için ayrıca bkz. (Turan, 2010: 280-285). Daha sonra Anadolu'nun batı taraflarına gelip fetih hareketlerine devam eden Süleymanşâh ve kardeşi Mansur 1074 yılında Büyük Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetini tanıyarak hükümdar oldu (İbn Bibi, 1996: 12). Süleymanşâh, Aralık 1084'te İznik'i aldıktan sonra daha bir çok Bizans şehrini fethetmiştir (İbnü'l-Cevzî, 2011: 202, 261). Süleymanşâh'ın Anadolu'da hâkim olduğu alanlarda toprakları halka dağıtması, onların gönlünü hoş tutması Hristiyan kitlelerin Selçuklu tarafına geçmeleri ve Selçuklu yönetimini tercih etmelerinde etkili olmuştur. Böylece din hürriyetine ve araziye kavuşmak, sefaletten kurtulmak isteyenlerin Türk tarafını tercih ettikleri görülmektedir (Turan, 1973: 47). Merkezi hükümetin başında bulunan büyük Sultanlar Alp Arslan, Melikşâh ve sonrakiler her ne kadar Arslan Yabgu soyundan gelenlerle çekişme içinde olsalar da onlara yeni fetih bölgeleri vermeyi, onları kendilerinden uzak olmak şartıyla bazı yerlerde hâkim olmalarına müsaade etmişlerdir. Ancak hâkimiyetlerinin çakıştığı

da bu hüküm icabı ile Şam yoluna düştü. Oranın çok şehirlerini ele geçirdi. O zamanda Antakya hâkimi kâfir idi. Selçukluların haraç koyanları bazı sebepler ile Mekke'ye gitti ve Süleyman fırsatı ganimet bildi. 477/1084-1085 senesinde Antakya'yı fethetti.³ O şehir 120 yıldır Nasâraların elindeydi. Bu fetihten sonra Şerâfeddîn-i Ali, Sultan Melikşâh tarafından Şam'a vâli yapıldı. Şerâfeddîn-i Ali Antakya'ya haraç koyanlardan oldu. Bunlar (haraç koyanlar) Süleyman'ın huzuruna gittiler ve haraç istediler. Süleyman cevap verdi: "Bunlar (Hataylılar) Müslüman oldular. Haraç vermez." Şerâfeddîn-i Ali haraç isteğinde ısrar etti ve Halep'ten Süleyman ile savaşmak için geldi. İki taraf arasında savaş oldu. Savaşta Şerâfeddîn öldü. Süleyman, Melikşâh'ın huzuruna elçi gönderip durumu bildirdi. Bu (Süleymanşâh'ın elçileri) gelmeden önce Melikşâh'ın oğlu Tutuş, Süleymanşâh'ı öldürmek için Dımaşk'tan hareket etti. Süleyman'ın adamları onu kandırıp (Süleymanşâh'ı) yalnız bıraktılar. Süleyman korkudan çok üzüntü duydu (azaba düçar oldu). Süleyman'ın elçisi Sultan'ın huzuruna geldi. Süleymanşâh, haraç olmasını ve o vilâyette Süleyman'ın hâkim olmasını ve onun isminin yazılmasını istedi. Elçi de buna muvaffak olarak geri dönerken bu esnada duydu ki bunun velinimetini⁴ helak olmuş⁵, mecbur

yerlerde savaşlar meydana gelecektir. Bunların en iyi örneği Süleymanşâh ile Tutuş ve I. Kılıç Arslan ile Atsız arasında olanlarıdır.

³Antakya'nın fethi için bkz. (İbnü'l-Cevzi, 1996: 202, 262; Anonim Selçuknâme (Târih-i Âli Selçuk der Anadolu) Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, 1952: III/24; Münecimbaşı, 2001: 5; Turan, 1988a: 201). Kutalmış oğlu Süleymanşâh'ın 1084 yılında Antakya'yı fethetmesi, önce Bizanslılardan sonra da Filaretos'un zulmünden şikâyetçi olan şehrin Ermeni ve Süryani halkını çok memnun etmiştir. Süleymanşâh adeta bir kurtarıcı gibi görülmüştür (Urfalı Mateos'un Vekâyinâmesi ve Papaz Gregor'un Zeyli (1136-1162), 1987: 161-162; İbn Bibî, 1996: 12; İbnü'l-Cevzî, 2011: 262; Şeker, 2002: 36). Süleymanşâh kısa zamanda gösterdiği başarılarından sonra Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (İbn Bibî, 1996: s.12 vd.). el- Bundârî Büyük Selçuklu sultanı Melikşâh'ın Konya, Kayseri ve Aksaray gibi memleketleri alıp Süleymanşâh'a verdiğini ve buralara melik yaptığını, Antakya'yı da fethederek kendisine teslim ettiğini kaydetmiştir. Ancak bu doğru olmasa gerek. Zîrâ buralar Süleymanşâh tarafından alınmış ve metin içinde de belirtildiği gibi Antakya Melikşâh tarafından Süleymanşâh'a teslim edilmemiş, bilakis problem zahiren de olsa buranın haracı meselesinden çıkmıştır (Bundârî, 1999: 49; İbnü'l-Âdim, 1989: 34, 124). Bu problemten sonra da metinde de değinildiği üzere Melikşâh'ın kardeşi ve Suriye fatihi Tutuş ile yaptığı savaşta ölmüştür (İbn Bibî, 1996: 12; Râvendî, 1999: 41, 79; Togan, 1981: 203). Süleymanşâh'ın kardeşi Kutalmışoğlu Mansur daha önce Melikşâh'ın gönderdiği emir Porsuk tarafından öldürülmüştü.

⁴ Süleymanşâh kastedilmektedir.

⁵ Şavaş, Haleb'in üç mil yakınındaki Ayn-ı Saylam mevkiinde 18 Safer 479/5 Haziran 1086 tarihinde olmuştur. Suriye seferi sırasında Süleymanşâh'a katılan Çubuk Türkmenleri başta olmak üzere diğer bir kısım birlikler saf değiştirerek Tutuş tarafına geçmiş ve Tercihlerini merkezi hükümet tarafına kullanmışlardır. Bu da Süleymanşâh'ın yenilgisinde mühim bir rol oynamıştır (Turan, 1998: 75; aynı mlf, 1988a: 216). Süleymanşâh sarsıntıyı düzeltmemiş,

sultan Melikşâh'ın huzuruna tekrar döndü. Duyduklarını söyledi. Melikşâh, Tutuş'tan üzüntü duydu. (Onun yaptığı işi beğenmedi. Ondan rencide oldu.) Süleyman'ın oğlu Dâvûd'u babasının yerine oturmasına (Kâ-î mâkam yapılmasına) izin verdi. O zamanda Kayzer'in ahvâli ona ulaştı. Kayzer, Tokat ve Kadisiye'yi (Kadisiye?) kastedmişti. Başka şehirler Dânişmend isimli birinin yönetimindeydi. Dânişmend de İslâm sultanından yardım istedi. Dânişmend'in yardım isteğini Dâvûd kabul etti. Kayzer'i yendiler. 480/1087-1088 senesinde (Dâvûd) Konya'da tahta oturdu.⁶ 20 sene hâkim oldu. (Sonra) dünyadan gitti (öldü). Kılıç Arslan b. Süleyman⁷ kardeşi

esir olma tehlikesi ile karşılaşınca savaş meydanından uzaklaşıp atından inmiş, kalkanını yere koymuş, yetişen Tutuş'ın askerlerine teslim olmamak için kılıcını çekip intihar etmiştir. Bazı rivâyetler ise onun savaş meydanında şehit olduğu yönündedir. Başta vezîri Hasan b. Tâhîr olmak üzere askerlerinin büyük bir kısmı esir oldu (Müneccimbaşı, 2001: 7; İbn Bibi, 1996: 13; İbnü'l-Esir, 1987: 136-136; Turan, 1988a: 216; aynı mlf., "1988b: 134-137). Selçuklu ailesinin Arslan Yabgu kolu bu sülalenin en şanssız olanıdır. Dedeleri olan Arslan Yabgu'nun hazin ve sıkıntılı ölümünden sonra başlayan Selçuk oğulları arasındaki gizli hizipleşme Kutalmış, onun oğlu Süleymanşâh ve Kutalmış'ın torunu I. Kılıç Arslan zamanında da devam ederek aralarında savaflara sebep olmuştur. Nitekim Süleymanşâh'ın Tutuş ile yaptığı savaftaki ölümünden sonra Tutuş: " Biz sizlere çok zulmettik, sizleri uzaklaştırdık ve öldürdük." sözleri ile bunu en iyi şekilde ifade etmiştir (Turan, 1998: 76). Süleymanşâh'ın öldürülmesi hadisesi Melikşâh'a ulaşınca kardeşi Tutuş'a karşı tutumunu değiştirmiş ve onun bu hareketini kınamıştır. Hatta Melikşâh Haleb'e geldiğinde Tutuş ondan kaçmıştır (Müneccimbaşı, 2001: 8). Süleymanşâh'ın ölümünden sonra vezîri Hasan b. Tâhîr'in yanında bulunan karısı ve oğulları Kılıç Arslan ile Kulan Arslan (Davud) İsfahan'a götürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Kafesoğlu, 1953: 102; Demirkent, 2002: 396).

⁶ Süleymanşâh doğu'ya doğru yönelirken Anadolu'da (başkentleri İznik'te) yerine vekil olarak Ebu'l-Kâsım'ı bırakmıştır. Ebu'l-Kâsım; Süleymanşâh'ın çocuklarının gelmesine kadar ülkeyi bir arada tutmayı başarmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Turan, 1998: 83-87; Sevim vd., 1989: 107-108; Demirkent, 2002: 398). Hatta Gazneli Mahmud'un Hindistan'da İndus Nehri'nde kurduğu donanmanın benzerini de o, Gemlik Körfezi'nde kurmuştur (Kafesoğlu, 1991: 357).

⁷Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh tarafından İsfahan'a götürülen Süleymanşâh ve kardeşi Kulan Arslan, Melikşâh'ın ölümünden sonra yerine geçen Berkıyaruk'un izni ile Anadolu'ya gelmişlerdir (Demirkent, 2002: 397). Kılıç Arslan 485-501/1092-1107 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. İbn Bibi ve Müneccimbaşı Kılıç Arslan'ın, babası Süleymanşâh'ın ölümünden sonra hükümdar olduğunu, hatta Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın babasını Süleymanşâh'ın topraklarını oğlu Kılıç Arslan'a verdiğini belirtmişlerdir. Ancak Süleymanşâh tam olarak kardeşi Dâvûd'un ölümünden sonra hükümdar olmuştur (İbn Bibî 1996: 13; Müneccimbaşı, 2001: 9-10). Kılıç Arslan Haçlılarla mücadele etmiş (Köymen, 1989: 288), 1096 yılında Alman, Lombardiya ve Fransız kuvvetlerini mahvetmiştir. Her ne kadar İznik'i kaybettiyse de Türklerin bu memleketten asla ayrılmayacaklarını ispat etmiştir. 1101 yılında aynı kuvvetleri Merzifon ile Amasya ve Konya Ereğlisi ile Niğde arasında (Üç Kapu) müthiş hezimete uğratarak Haçlı ordularının yüz binlercesini imha etmiştir (Togan, 1981: 204; Turan, 1998: 98-107). O, Danişmendliler'in nüfuzunu bir süreliğine kırmış, Çaka Bey'i bertaraf etmiştir. Bkz. (Anna Komena, 1996: 269-271; İbn Bibî 1996: 13.Kafesoğlu, 1953: 59; Sevim vd., 1989: 109-118; Kurat, 1966: 50-54).

öldükten sonra bu eyâlete sahip oldu. 40 sene de onun hükümdarlığı sürdü. Son günlerinde devlet içinde emirleri arasında kavga başladı (Handmir, 1333: 538). Oğlu Mesud'u Rum'da kâ-i makam yaptı. Kendi nefsinin isteği ile Irak'a yöneldi. Habur Nehri'nin kenarında yer tuttu.⁸ Atabey Çavlı ki, Muhammed b. Melikşâh'ın yükselen devletinin ayanlarının büyüklerindendi. Habur Nehri'nin kenarında savaş başladı. Çavlı bu savaş karışıklığında Arslan'ın alemdârını yere düşürdü. Başka Iraklılar da Rumlulara saldırdılar. Arslan'ın askerleri hezimete uğradı. Arslan tek kaldı. O esnada Arslan'ın atı da heyecanlandı. Kılıç Arslan'ın elinden güç gitti. Atını Habur Nehri'ne sürdü. At da kendisi de orada öldü.⁹

Başka bir rivâyete göre Çavlı, Kılıç Arslan'ın emîrlerini onu Habur Nehri kenarına getirmesi için kandırdı. Her iki rivâyete göre de bu olay 589/1193 yılında oldu. Kılıç Arslan'ın oğlu Sultan Mesud da¹⁰ bu olayı

⁸ I. Kılıç Arslan da babasının ideali gibi doğuya, yani Büyük Selçuklu topraklarına yöneldi Bkz. (Togan, 1981: 203; Turan, 1998: 109). Böyle bir hak iddia etmesine şaşılacak bir durum yoktu. Zirâ kendisi de büyük büyük dedesi Arslan Yabgu dolayısıyla hanedan üyesiydi. Çavlı'nın büyük bir ordu ile ilerlemekte olduğunu öğrenen Kılıç Arslan, Musul'dan ayrılarak kuvvetlerini toplamaya başladı. Haleb'den Melik Rıdvan ve Melik İlgazi, Çavlı tarafında, Şarkî Anadolu beyleri de Kılıç Arslan tarafındaydı. Sayısal üstünlük Çavlı'da idi. Yaz sıcağında başlayan savaşın gidişatında üstünlük Kılıç Arslan'ın elindeydi. Üstelik de daha önce Bizanslılarla birlikte Haçlılar'a ve Bohemond'a gönderdiği ve bu savaş dolayısı ile geri çağırıldığı askerleri henüz gelmemişti. Ancak başlangıçta Sultan Kılıç Arslan'ın tâbiyetine giren Şarkî Anadolu beyleri savaş sırasında büyük Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar'ın komutanı Çavlı tarafına geçince Kılıç Arslan yenildi. 20 Zilkaade 500/ 13 Temmuz 1107 (Müneccimbaşı, 2001: 12). Turan ve Demirkent ise bu tarihi 19 Şevval 500/1107 olarak vermiştir (Turan, 1998: 109; Demirkent, 2002: 398). Perşembe günü atını Habur Nehri'ne süren sultan, zırhının da ıslanarak ağırlaşmasıyla boğuldu. Birkaç gün sonra da kıyıya vuran cesedi civardaki Şemsâniyye köyüne oradan da bir tabuta konularak Meyyâfârikîn'e (Silvan) götürülüp defnolundu. Buranın vâlisi olan Kılıç Arslan'ın atabeyi bir türbe yaptırdı. Bu türbe Kubbetü's-Sultan adı verildi (Müneccimbaşı, 2001: 12; Turan, 1998: 109). Savaşta Emir Çavlı'yayenilen I. Kılıç Arslan da babasının ve dedesinin şanssız kaderini paylaşmış oluyordu. "Babası Süleymanşâh'ın mücadele halinde bulunduğu kimselerin çocukları da oğlu Kılıç Arslan'ın karşısına çıkmış oluyordu. Suriye Selçuklu hükümdarı Rıdvan'ın ve Artukoğulları hükümdarı İlgâzi'nin kuvvetleri de Çavlı'nın başında olduğu kuvvetlerin içinde yer almıştı (Köymen, 1989: 112).

⁹ Bazı kaynaklar I. Kılıç Arslan'ın Habur Nehri'nde boğularak bazıları ise savaş meydanında öldüğünü kaydetmişlerdir. Bkz. (İbn Bibî, 1996: 13; Süryâni Patrik Mihail'in Vakayinamesi II. Kısım, 1042-1195, 1944: 53). Bu konuda kaynaklar arasında ihtilaf vardır. Ancak çoğunluk Habur Nehri'nde boğulduğu yönündedir. I. Kılıç Arslan Habur Nehri'ne atladığında bile su içinde ok atıp kendisini takip eden askerlere karşı koymaya çalışmıştır (Müneccimbaşı, 2001: 12; Süryani Patrik Mihail'in Vakayinamesi II. Kısım, 1042-1195, 1944: 53).

¹⁰ Süleymanşâh'tan sonra devletin tahtı iki yıl boş kalmış, daha sonra yönetimi Şehinşâh devralmıştır (503-510/1109-1116). Şehinşâh'tan sonra hükümdar olan I. Gıyâseddin Mesud

duydu. Dânişmendlilere koştı. Onlara kıymet verdi. Dokuz sene hüküm sürdü. 558/1162-1163 senesinde bu dünyadan göç etti. Mes'ud oğlu İzzeddîn-i Kılıç Arslan babasının yerine oturdu. Allahu Teâlâ ona 10 çocuk verdi. Rükneddîn-i Süleyman, Nasıreddîn Berkiyaruk, Kutbeddîn Melikşâh, Nureddîn-i Mahmud, Muizzeddîn-i Kayzerşâh, Muhiyiddîn-i Mesudşâh, Muizzeddîn-i Tuğrul, Nizâmeddîn-i Argunşâh, Sencerşâh, Gıyaseddîn-i Keyhüsrev. Melik İzzeddîn-i Kılıç Arslan'ın erkânı ortaya çıktı. Bu evlatları yedi düvele aşikâr oldu. Sivas ve Kayseri'yi ele geçirdiler. Zünnûn-ı Dânişmend-i Nureddîn-i Mahmud da Şam'a vâli oldu (gönderildi). Fahreddîn-i Abdülmesih'i askerlerle Rum tarafına gönderdi. Zünnûn, o askerleri Sivas ve Kayseri'ye gönderdi. Vâliliği esnasında Nureddîn-i Mahmud öldü. O zamanda Sivas ve Kayseri tekrar Kılıç Arslan'ın eline geçti. O zamanda Zünnûn da öldü. Başka vilâyetler de Kılıç Arslan'a teslim oldu.¹¹ Kılıç Arslan da kendi raiyyetlerini yükseltti. Rum memleketlerini kendi evlatlarına bölüştürdü. Babaları her birine nâhiyeler taksim etmişti.¹² Bunlar da her biri kendilerine düşen nahiyelerle meşgul oldular. Babalarına para¹³ göndermiyorlardı. Ancak her yıl çocukları babalarına ben senin

510-551/1116-1151 yılları arasında saltanat sürmüştür. Bkz. İbn Bibi, 1996: 13). Mesud, İkinci Haçlı seferinde çok büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bkz. (Togan, 1981: 204. Türkiye Selçuklu hükümdarları yalnız birer kahraman asker olmalarıyla değil, kültür sahasındaki eğilimleri ve verdikleri destekle de dikkat çekmektedirler. Sultan I. Mes'ud, çok âdil bir hükümdardı. Anadolu'da birçok yerde hayır kurumu yaptırmıştı. Aynı zamanda felsefe ile de meşgul olmuştur. Sultan Mes'ud adaleti yanında haksızlıklara karşı verdiği şiddetli ve caydırıcı cezaları ile de tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Togan 1981: 205).

¹¹ Ebû'l-Ferec, II. Kılıç Arslan için: "Korku ve dehşet verici akıllı bir adam." kaydını düşmüştür (Gregory Ebû'l-Ferec, 1987: II/463). Müneccimbaşı ise: "İyi bir siyasete sahip, adaleti bol, heybeti büyük, Bizans şehirlerine çok gaza yapan bir hükümdardı." kaydını düşmüştür (Müneccimbaşı, 2001: 27). Cüzcânî de: "Frenk kâfirleri ondan çok sıkıntı çektiler. Bütün Rum melikleri ona nispetle onun soyundan gelmekle övünürlerdi." demektedir (Cüzcânî, 2011: 70-71). I. Haçlı Seferinin ortaya çıkardığı buhranı ortadan kaldıran ve Anadolu'nun tapusunun alındığı savaş olarak bilinen 17 Eylül 1176 tarihli Miryakefelon bugün Eğirdir Gölü'nün kuzeyinde bulunan Kumdanlı) savaşı kazanılarak Bizans'ın Anadolu'dan Türkleri atma ümidinin ortadan kalktığı ve buranın ebedî Türk yurdu olmasını sağlayan savaşı kazanarak haklı bir üne kavuştu (İbn Bibî, 1996: 14; Müneccimbaşı, 2001: 21; İbnü'l-Esîr, 1987: 329; Sayar, 1951: 270; Togan, 1981: 203; Kafesoğlu, 1992: 62-63; Turan, 1998: 205-210; Turan, 2010: 292-293, Sevim vd., 1989: 122-137).

¹² Bu bilgi İbn Bibî'de de aynıdır (İbn Bibi, 1996: 14).

¹³ Burada paradan kastedilenin vergi olduğu anlaşılmaktadır. İbn Bibî ve Müneccimbaşı bu konuda: "II. Kılıç Arslan'ın çocukları diyarlarına yöneldiklerinde (yönetim yerlerine) babalarına hiçbir şekilde bağlı değillerdi. Hâkimiyetleri altındaki mülklerde her türlü serbestiyete sahiptiler. Yılda bir defa babalarının yanına (Konya'ya) gelirler, hizmet için gerekli şartları yerine getirdikten sonra arzularına kavuşmuş olarak yönetim bölgelerine giderlerdi." demekle Kılıç Arslan'ın oğullarının babalarına bağlılıklarının şekli olmaktan öteye gitmediğini açıkça ifade etmiştir (İbn Bibî, 1996: 51). Müneccimbaşı II. Kılıç Arslan'ın

hizmetçinim (Şart-ı Mülâzamat) diyorlardı. Kılıç Arslan'ın hükümdarlığı 20 yıl sürdü. Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'i¹⁴ kendine veliahd yaptı. 578/1182-1183 senesinde Kılıç Arslan öldü. Gıyâseddîn-i Keyhüsrev¹⁵, babasının ölümünden sonra Konya'da tahta oturdu. Kardeşlerinin çoğu ona müttefik oldular. Büyük kardeşi Rükneddîn Tokat hâkimiydi.¹⁶

Bunlar arasında ihtilaf oldu. (Rükneddîn) Çok kardeşlerini yanına alarak çok askerlerle Konya'ya yürüdü. Gıyâseddîn'i şehirde muhasara ettiler.¹⁷ Sonra Rükneddîn-i Süleyman Konya'yı aldı. Gıyâseddîn-i Keyhüsrev kalenin içinde kaldı. En sonunda sulh yapıldı. Gıyâseddîn-i Keyhüsrev aman diledi, Rebulistan'a gitti. Abisine güveni yoktu. Sonra Frengistan'a¹⁸ gitti. Rükneddîn-i Süleyman bundan sonra sultan oldu. Halifelik tarafından Sultanu'l-Kahr lakabı verildi¹⁹ (Handmîr, 1333: 539). (Rükneddîn-i Süleyman) yirmi dört yıl sultanlık yaptı.²⁰ Ömrünün sonunda Necaz'a ve Gürcistan'a asker gönderdi. Rükneddîn Süleymanşâh

29 yıl süren hükümdarlığına ilaveten 580/1184-1185 yılında ülkeyi oğulları arasında taksim etmesinden sonra 9 yıl da oğulları arasında dolaştığını kaydetmiştir (Müneccimbaşı, 2001: 27).

¹⁴ Türkiye Selçuklu Sultanları, Şehnâme'nin kahramanları olan Keykâvûs, Keyhüsrev ve Keykubâd gibi Keyyânî hükümdarlarının isimlerini kendilerine unvan olarak seçtiler. Bu durum müteakip asırlarda Şehnâme'nin sadece İranlılar'ın Araplar karşısında kırılğan gururunu yeniden tesis etmekle kalmayıp, İran kültür ve geleneğini yeniden tebliğ ve bu geleneğin başka coğrafi mekânlarda yeniden kurulmasında da etkili olduğunu göstermektedir (Özgüdenli, 2006: 22). Bu ünvanları almaları aynı zamanda Büyük Selçuklularla yaptıkları taht kavgalarını meşrû ve haklı görmelerinin de bir tezâhürüdür.

¹⁵ Gıyâseddîn-i Keyhüsrev 1192-1196 yılları arasında hükümdarlık yaptı. Ayrıntılı bilgi için bkz. (İbn Bibî, 1996: 32-40; Sevim vd., 1989: 138-139). Gıyâseddîn-i Keyhüsrev, Rükneddîn-i Süleymanşâh'tan sonra 1205-1211 yılları arasında ikinci kez hükümdar oldu (Sevim vd., 138-139). 1207 yılında Bizanslı Alaksios Komnenos'u yenerek Antakya'yı geri aldı (İbn Bibî, 1996: 15).

¹⁶ Rükneddîn-i Süleymanşâh'ın Tokat hâkimi olmasıyla ilgili bilgi İbn Bibî'de de Hândmîr ile aynıdır (İbn Bibî, 1996: 15).

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. (İbn Bibî, 1996: 47).

¹⁸ Frengistan kelimesi ile kastedilen Bizans'tır. Zira Osmanlı devletinin kuruluş yılları da dâhil olmak üzere Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar zamanında taht mücadelesini kaybeden veya mücadele için güç toplamak isteyen şehzadeler Bizans'a sığınıp bu devletten destek almaktaydılar. Bizans da bu olayı siyâsî olarak Anadolu'daki Türk devletlerinin aleyhine kullanmaktaydı (İbn Bibî, 1996: 71).

¹⁹ Türkiye Selçukluları Sünnî bir İslâm devleti olduğundan Abbâsî Halifeliği bu unvanı vermekteydi.

²⁰ Rükneddîn-i Süleyman'ın tahta geçişini ve süresini İbn Bibî 592-600/1196-1203, Münecimbaşı 589/1193, Osman Turan Muharrem 594/ I. Teşrîn 1197-Temmuz 1204 olarak verirken, Sevim ve Yücel ise 1196-1204 yıllarını kaydetmişlerdir. Bkz. (Turan, 1998: 247; Sevim vd., 1989: 140-143).

Gürcistan'da yenildi, tekrar Rum'a döndü. 602/1205-1206 yılında hayatını sona erdirdi.

Rükneddîn-i Süleymanşâh'ın oğlu İzzeddîn-i Kılıç Arslan babasının ölümü sırasında çocukluk çağındaydı.²¹ Bununla birlikte çocukta olsa ümera onu tahta oturttu. Bazıları da muhalefet etti (Hândmîr, 1333: 540). Bu olan işler Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'e Frengistan'a haber edildi. Keyhüsrev süratle Konya'ya geldi.²² Gıyâseddîn-i Keyhüsrev kardeşinin oğlunu kalede hapse attı. (Gıyâseddîn Keyhüsrev) 6 yıl hükümdarlık sürdü. 609/1212-1213 senesinde askerini Larnaka'ya gönderdi. O savaşta şehit oldu.

Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'in oğlu İzzeddîn-i Keykâvus,²³ babasının ölümünden sonra 1 yıl sultan oldu.²⁴ Verem hastalığından öldü.

Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'in oğlu Alâeddîn-i Keykâbad²⁵ sultan oldu. Kardeşi Rükneddîn-i Süleyman muhalefet etti. Bu nedenle savaşı oldu.

²¹Müneccimbaşı, Rükneddîn Süleyman'ın hükümdar olduğunda 11 yaşında olduğunu kaydetmiştir. Bkz. Müneccimbaşı, 2001: 33.

²²Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'in tahta geçiş tarihi konusunda dönemin kaynakları arasında ihtilaf vardır. Müneccimbaşı 602/1205-1206 yılında tahta, İbn Bibî ve Hamdullah Müstevfî Recep 602/Şubat-Mart 1206 yılında geçtiğini kaydetmişlerdir. Bkz. (İbn Bibî, 1996: 15, Müneccimbaşı, 2001: 36).

²³608-616/1211-1219 yılları arasında hükümdarlık yaptı. Sinop ve Antalya'yı (30 Ramazan 612/22 Ocak 1216) aldı (İbn Bibî, 1996: 15). Müneccimbaşı ise Antalya'nın fetih tarihi olarak 2 Şaban 603/4 Mart 1207 tarihini vermiştir (Müneccimbaşı, 2001: 37). İzzeddîn-i Keykâvus Genç yaşta vefat etmiştir (İbn Bibî, 1996: 15). İbn Bibî Antalya'nın kuşatılıp alınması olayı için; "dairenin noktayı sardığı gibi sarıldı" diyerek açıklamıştır. İbn (Bibi, 1996:117). Bu sultan Şecâati ile birlikte ahlâkının temizliği ile de tanınmıştır. Büyük İslâm mütefekkir ve sufisi Muhiyiddîn-i İbn Arabî gibi yüksek fikir sahiplerini korumuş, mesleklerine intisap etmiştir (Togan, 1981: 205). İzzeddîn Keykâvus için ayrıca bkz. (Kılıç, 2001: 16).

²⁴Hândmîr'in İzzeddîn-i Keykâvus ile ilgili verdiği bilgi Müneccimbaşınıninkiyle aynıdır. Bkz. (Müneccimbaşı, 2001: 35).

²⁵I. Alâeddîn-i Keykûbad (616-634/1219-1236) çok iyi bir okçuydu (Göksu, 2008: 189). O, diğer Selçuklu sultanları gibi Anadolu'da imar işlerine çok büyük bir önem vermiş, (Cüzcânî, 2011: 71), Konya, Sivas, Amasya ve Anamur gibi büyük şehirlerin koyu birer İslâm şehirleri haline gelmesini sağlamış, buralarda pek çok camii, tekke, medrese ve çarşılar inşa ettirmiştir. Bkz. (Şeker, 2007: 112). Türkiye Selçukluları Cenevizlilerle ticaret anlaşmaları yaparak memlekette üretilen ürünlerin yurt dışı pazarlara satılmasını teşvik ettiler, ticareti korudular. Bu sayede I. Alâeddîn-i Keykûbad, Konya gibi şehirleri memleketin iktisadî merkezleri haline getirdi. Bu ekonomik gelişme ve refah da memleketin siyasî birliğini temin yolunda kullanıldı. Ticaretin getirdiği refahla birlikte sanatın da inkişafı görüldü (Togan, 1981: 203). I. Alâeddîn-i Keykûbad zamanında deniz aşırı seferlere girildi. 1223 yılında Moğolların Kıpçak seferi ile Karadeniz ticareti sarsılmıştı. Diğer taraftan Ermeni Kralı Leon'un 1219 yılında ölümü ile yerine geçen Hetum, güneyden gelen tacirlerin tacize uğramalarına göz yummaktaydı. Bu sebeple Türkiye Selçuklularının Kastamonu uç beyi Melikü'l-Emîr Hüsâmeddîn Çoban, Kırım seferi için görevlendirildi. Emîr Kırım sahillerine (Sugdâk) sefer

Savaşta Rükneddîn-i Süleyman yakalandı. Keykûbad onu Hoşyâr kalesinde hapse attı. Süleyman bu haphânede öldü. Bundan sonra Alâeddîn²⁶ ve Sultan Celâleddîn-i Mengüberti arasında savaş oldu. Bu savaşları da Keykûbad kazandı.²⁷ 26 sene hükümdarlık yaptı. 630/1232-1233²⁸ senesinde Keykûbad, oğlunun emri ile zehirlendi²⁹.

yaptı. 1221 yılında Kırım'daki Suğdak fethedilip Taman yarımadasında Tamutrakan (Taman Tarkhan) da bulunan Rusları haraca bağlamıştır (İbn Bibî, 1996: 315-320, 325-333, 336-345; Müneccimbaşı, 2001: 66-67; Togan, 1981: 203; Sümer, 2002: 358). Bu dönemde Klikya Ermenileri üzerine seferler yapıp barışa zorlandı. Bu seferlerle İsaura (Mersin) alınıp İç İl ismi verildi ve şehre Türkmenler yerleştirildi (İbn Bibi, 1996: 16). Bu dönemde Akdeniz'in önemli sahil şehirlerinden olan Alanya fethedilmiştir (Müneccimbaşı, 2001: 60; Togan, 1981: 271). Müneccimbaşı Alanya kalesinin hâkiminin Kir Farid (Kyr Vart) adında birisi olduğunu, Makedonyalı Büyük İskender zamanından beri veraset yoluyla atalarından kendisine intikal ettiğini ve buranın şimdiye kadar hiçbir düşman tarafından alınmadığını yazmıştır (Müneccimbaşı, 2001: 60-61). I. Alâeddîn-i Keykûbad, Moğollara karşı komşu devletlerle ittifak kurmak istemiş, Melik Adl'in kızı ile evlenerek Eyyübîlerle akrabalık bağı tesis etmiştir. Bkz. Togan, 1981: 310, Sümer, 2002: 358. Antalya hâkimi Mübarizüddîn Ertokuş önderliğinde Akdeniz sahillerindeki Franklar üzerine sefer yaptırmış, bu sefer ile Frankların elindeki 40 kadar kale alınmış, tüccarların emniyeti sağlanmıştır (Müneccimbaşı, 2001: 68-69). Ancak komşu devletlerin isteksizliği bu düşüncesini gerçekleştirememesine sebep olmuştur (Turan,1998: 325-401; Turan, 2010: 294-295). I. Alâeddîn-i Keykûbad'ın kendisi yalnız ilmi himaye etmekle kalmayıp bilhassa tarih ve ahlâk meseleleriyle meşgul olmuştur. Hristiyan ülkelere ve mecûsiler üzerine fütühat yapması Gazneli Mahmut'a benzetilmesine sebep olmuştur (Togan, 1981: 205).

²⁶İbn Bibî, Alâeddîn-i Keykûbad için: "616-634/1219-1236 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Türkiye Selçuklularının en parlak, en ihtişamlı devridir." demiş ve devamla şunları kaydetmiştir. "Alâeddîn Keykûbad bu hanedanın parlak lambası, bu tacın nefis mücevheridir. Şanı büyüklük zirvesinde ve yücelik doruğuna öyle bir ulaştı ki; Abhaz beldelerinden Hicaz sınırına, Ermeni vilâyetinin başından Yemen şehirlerine, Rus şehirleri yakınından Tarsus hududuna, Başkird sınırının başlangıcından Valaşkird bölgesinin sonlarına, Antalya serhaddinden Antakya sınırına, Suğdak ve Kıpçak sahrasından Irak sınırlarına kadar Müslüman ve Hristiyan yöneticileri ile Şam melikleri onun kölesi sayılır ve onun dergâhından emir alırlardı" (İbn Bibî, 1996: 271). Müneccimbaşı da: "Şeyh ve sufilere tam itikat ederdi. Orucu, namazı, duası, evrâdı ve duası çoktu. Ancak buna rağmen o devirde devletin merasiminden sayıldığından içki içmeyi, oyun ve çalgı dinlemeyi terk etmezdi." emiştir. Bkz. (Müneccimbaşı, 2001:79).

²⁷ Sultan I. Alâeddîn-i Keykûbad, Moğollara karşı Memlûklüler, Abbâsiler ve Hârzemşâhlarla ittifak kurmak istemiştir. Ancak Abbâsiler ile Eyyübîler'in buna yaklaşmamaları ve "Harzemşâhlar'ın Ahlat'ı almaları (1229) (Nesevî, 1934: 116-126, 132-133; Cüveyni, 1997: 435-444) akabinde Türkiye Selçukluları ile yapılan ve Hârzemşâhlar'ın yenilgisiyle sonuçlanan 28 Ramazan 627/13 Ağustos 1230 tarihli Yassı Çemen Savaşı (Nesevî, 1934: 132-133; İbn Bibî, 1996: 17-18, 406; Müneccimbaşı, 2001: 71; Kafesoğlu, 1992: 67, Sevim vd.,1989: 154-165) bu ittifakı neredeyse imkansız kılmıştı. Artık Anadolu'ya yapılacak Moğol taarruzunun önünde bir fiziki engel kalmamıştı. Yine de Alâeddîn-i Keykûbad Moğollarla iyi geçinmenin yollarını aramış, 633 Maymun yılında (1236), Moğol Hakanı

Gıyâseddîn-i Keyhüsrev³⁰, babası öldükten sonra hükümdar oldu. Hükümdarlığı sırasında Cengiz'in ordusu Rum'a geldi. Keyhüsrev yenildi.³¹

Keyhüsrev 644/1246-1247'de öldü. Saltanatı sekiz yıldır. Keyhüsrev'in oğlu Rükneddîn-i Süleyman saltanatlığı aldı. Kendi kardeşi Alâeddîn-i Keykûbad'ı Kağan'ın hizmetine gönderdi. Teslimiyetini sundu. (Kardeşi) Alâeddîn tekrar Rum'a döndü. Rükneddîn Süleyman ona inanmadı. Onun Cengiz ile ittifak ettiği konusunda tereddüt etti. Kağan ile ittifak etmesinden şüphelenerek arkasından adam gönderdi. Bu günahsız kardeşini yolda zehirledi. Bu da (Rükneddîn), Abaka Han'ın emri ile 644/1246-1247 senesinde zehirlendi. Saltanatı 20 sene sürdü.³²

Süleyman'ın oğlu Keyhüsrev çocuk yaşta babasının yerine oturdu. Aba Han'ın hükmü ile Hoca Muineddîn-i Pervâne-i Kâşinî, Keyhüsrev'in annesini nikâhına aldı. On sekiz yıl Keyhüsrev adına saltanat sürdü. 602 senesinde Azerbaycan'da Ahmet Han'ın emri ile öldürüldü. Keykavus'un oğlu Mes'ud, Argun Han zamanında Rum hükümet nişanını aldı Ruma gitti ve bu zamanda onun devleti içinde ihtilaflar oldu. Bu memlekette saltanat kavgaları çıktı.³³ Her nâhiyede bu mağlup oldu. Argun Han; Geyhatu ve Hulâcûr'dan burada yenilenleri def etmelerini istedi (def etmelerini ilan etti)

Ögedey'den elçiler ona yarlıg getirmişlerdir (İbn Bibî, 1996: 450; Müneccimbaşı, 2001: 75-78).

²⁸İbn Bibî onun ölüm tarihini Ramazan bayramının dördüncü günü 3 Şevval 634/1 Haziran 1237 Pazartesi olarak kaydetmiştir (İbn Bibî, 1996: 658. Sevim vd., 1989: 164). Müneccimbaşı ise ölüm tarihini 4 Şevval 634/31 Mayıs 1337 olarak kaydetmiştir.

²⁹ Sümer de, Hâdmîr'in Alaeddîn-i Keykubad'ın zehirlenmesinde oğlu Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'in rolünün olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Bkz. (Sümer, 2002: 359).

³⁰ II. Gıyâseddîn-i Keyhüsrev medeni sahada İran an'anelerine daha fazla temayül etmiştir. Döneminde bastırılan sikkelerde bu açıkça görülmektedir. Ancak dinî sahadaki ihmalkârlığı yüzünden Baba İshak isyanının çıkmasına sebep olmuştur (Müneccimbaşı, 2002: 85; Togan, 1981: 205). Sevim ve Yücel "Yeteneksizliği, ahlâkî bozuklukları, içki, eğlence ve kadınlara düşkünlüğü ve korkaklığı, Sadeddîn Köpek'in tuzağına düşerek ciddi devlet adamlarını bertaraf etmesi sebebiyle Türkiye Selçuklu devletini başsız bırakıp felâketin uçurumuna itmiştir (Müneccimbaşı, 2001: 81). Sultan Gıyâseddîn-i Keyhüsrev'den sonra devlet yönetiminde değerli, işbilir ve idealist insanların kalmaması sonucunda ülkede genel bir çöküş ve gerileme başlamıştır" kaydını düşmüşlerdir (Sevim vd., 1989: 174). I. Alâeddîn Keykûbad zamanında hizmete alınan Hâzremîler korkup endişelendiler ve hep birlikte anlaşarak yolları üzerindeki şehirleri yağmalayıp Fırat'ı geçtiler Selçuklu ülkesinden ayrıldılar (Müneccimbaşı, 2001: 81-82).

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. (İbnü'l-Âdim, 1989: 173; Müneccimbaşı, 2001: 88; Cüzcânî, 2011: 73; Sayar, 1951: 271; Barthold, 1971: 68; Spuler, 1987: 53; Kafesoğlu, 1992: 68-70; Turan, 2010: 299-301; 1998: 431-437; Sevim vd., 1989: 171).

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. (Müneccimbaşı, 2001: 124-131).

³³Bkz. (Müneccimbaşı, 2001: 124-131).

Bu vilâyeti amcaoğlu Hoca Fahreddîn-i Muhammed'in (Hamdullah Müstevfî'yi) idaresine verdi. 697/1297-1298'de Gıyâseddîn-i Mes'ud öldü. Kudbeddîn b. Ferâmuz: Gıyâseddîn-i Mes'ud'un kardeşinin oğlu olup Gazan Han'ın hükmüyle Rum hükûmetliğine yükseldi. Bunun (Gazan Han'ın) sözünü devam ettirdi. (Keykûbad b. Feramuz'un) Dimağına kurt girdi (aklına isyan fikri yerleşti). Gazan Han'a isyan etti. Gazan Han, Rum'a büyük miktarda asker gönderdi. Keykûbad'ın dimağından kurdu çekti aldı. Onu yakaladı. Selçuklu saltanatını o diyardan kaldırdı.

Beyt: Böyledir dünyanın dönüşü

Bazen sana mehr bazen de zehr içirir (Handmîr, 1333: 540).

KAYNAKÇA

- AKA, İsmail. (1994). *Mirza Şahrüh ve Zamanı*. Ankara: TTK.
- AKA, İsmail. (2005a). “Hândmîr”, *DİA*. c.XV. içinde (150-152). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı yay.
- AKA, İsmail. (2005b). “Hândmîr” . *Makaleler*. III. (Yay. haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli) içinde (199-203). Ankara: Berikan yay.
- ANNA KOMENA. (1996). *Alexiad*. (Çev. Bilge Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Anonim Selçuknâme (Târih-i Âl-i Selçûk der Anadolu), Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (1952)*. (Neşr. ve Çev. Feridun Nafiz Uzluk). Ankara.
- AZİMÎ. (1988). *Azîmî Tarihi: Selçuklularla İlgili Bölümler, (H.430-538=1038/1039-1143/1144)* (yay. haz. Ali Sevim). Ankara.
- BARTHOLD, Wilhem. (1971). *İslam Medeniyeti Tarihi*. (Çev. M. Fuad Köprülü), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yay.
- CLEMENTS, R., Marchom. (MDCCCLIX). *Narrative of the Embassy of Ruy Gonzales De Clavijo to the Court of Timour At Samarkand A.D. 1403-6*, London.
- JUVANÎ (CÜVEYNÎ), Ala-addin Ata-Malik. (1997). *Genghis Khan (The History of The World Conqueror)* . (Translated from the text of Mizra Muhammed Qazvini by J. A. Boyle). England: Manchester Universty Press Unesco Publishing.
- DEMİR, Mustafa. (2007). “İslam Ortaçağı’nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı In the Persian Territory Historiography In the Islam Medieval”. *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enst. Dergisi*. S. 34/255-273.
- DEMİRKENT, Işın. (2002). “Kılıçarslan I”, *DİA*. c.25 içinde (396). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı yay.
- EL BUNDARÎ. (1999). *Zubdat al-Nusra ve Nuhat al-Usra, (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi)*. (Çev. Kıvameddin Burslan). 2. Baskı. Ankara: TTK.
- ER-RAVENDÎ, Ebû Bekir Necmeddin Muhammed b. Ali b. Süleyman b. Muhammed b. Ahmed. (1999). *Râhatu's-sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*. I. (Çev. Ahmet Ateş). Ankara: TTK.
- GÖKSU, Erkan. (2008). *Türk Kültüründe Silah*. İstanbul: Ötüken yay.
- GÖKYAY, Orhan Şaik. (1997). *Kâtip Çelebi'den Seçmeler*. III. İstanbul: MEB.
- GREGORY EBÛ'L-FEREC. (1987). *Ebû'l-Ferec Tarihi*. II. (Çev. Ömer Rıza Doğrul). Ankara: TTK.

- HÂNDMÎR, Gıyâseddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâlidîn-i Muhammed. (1371). *Düstûr el Vüzerâ*. (Tassih Ed. Said Nefisi). Tahran: İntişârat-ı İkbal.
- HÂNDMÎR, Gıyâseddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâlidîn-i Muhammed. (1333). *Târîhu Habibü's-Siyer fî Ahbârî Efrâdî'l-Beşer*. II. Tahran: Kitabhâne-i Hayyam.
- İBN BİBÎ, El Hüseyin b. Muhammed b. Ali El- Ca'fer er-Rugadî. (1996). *El Evamirü'l-Alaiye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçukname)*. I. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara.
- İBNÜ'L-CEVZÎ. (2011). *Mîr' Âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*. (Seçim, Tercüme ve Değerlendirme, Ali Sevim). Ankara: TTK.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzeddîn Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed. (1987). *İslâm Tarihi el-Kâmil fî't-Tarih Tercümesi* C.X. (Türkçe Terc. A. Özeydin-A. Ağırakça). İstanbul.
- İBNÜ'L-ÂDİM. (1989). *Bugyetü't-Taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler) (Biyografilerle Selçuklular Tarihi)*. (Çeviri, notlar ve açıklamalar, Ali Sevim). Ankara: TTK.
- İSFİZÂRÎ, Muhammed b. Abdullah Herevî Muinüddîn. *Ravzâtü'l-Cennât fî Evsâf-ı Medineti Herât*. II. (Tashih M. Kâzım İmam). Tahran: İntişârat-ı Dânişgâh-ı Tahran.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1991). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi yay.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1992). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1953). *Sultan Melikşah Devrinde Selçuklu Büyük İmparatorluğu*. İstanbul.
- KHWANDAMIR. (1994). *Habibu's Siyar, Central Asian Sources I, The Reign Of The Mongol and Turk. Part Two: Shakrukh Mirza-Shah İsmail*. (Trnsl. V. M. Thackston. Edt. Şinasi Tekin and Gönül Alpay Tekin). Harvard.
- KILIÇ, Mahmut Erol. (2001). "İbnü'l-Arabî'nin I. İzzeddîn Keykavus'a Yazdığı Mektubun Işığında Dinî ve Siyasî Tarihine Bakış". *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri II*. Konya: Selçuklu Araştırma Merkezi yay.
- KÖYMEN, M. Altay. (1989). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara : TTK.
- KURAT, Akdes Nimet. (1966). *Çakabey*. Ankara: Türk Kült. Araşt. Enst. Yay.
- LEVİ-C., R.Sela. (2009). *Islamic Central Asia: An Antology of Historical Sources*. USA: İndiana Üniv.
- MİN HÂC-İ SİRÂC EL-CÜZCÂNÎ. (2011). *Tabakât-ı Nâsirî Selçuklular*. (Tercüme ve Notlar, Erkan Göksu). Tokat: Taşhan Kitap.

- MÜNECCİMBAŞI AHMED B. LÜTFULLAH. (2001). *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikle*. (Yay. haz. Ali Öngül). İzmir: Akademi Kitabevi.
- NESEVÎ. (1934). *Celeddin Harzemşah*. (Çev.Necip Asım). İstanbul:
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi. (2006). *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*. İstanbul: Kaknüs yay.
- SAYAR, I. M. "The Empire of The Salcuqids of Asia Minor". *Eastern Sutudies*, Vol.10, No:4, (Oct. 1951), s.268-280.
- SEVİM, Ali, Yaşar Yücel. (1989). *Türkiye Tarihi (Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi)*. Ankara: TTK.
- SPULER, Bertold. (1987). *İran Moğolları*. (çev. Cemal Köprülü). Ankara: TTK.
- Süryani Patrik Mihail'in Vakayinamesi II. Kısım 1042-1195* (1944). (Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan)
- SÜMER, Faruk. (2002). "Keykubad I", *DİA*, c.25 içinde (358-359). Ankara: Diy. İşl. Bşk. Yay.
- ŞEKER, Mehmet. (2002). *Anadolu'da Bir Arada Yaşama Tecrübesi (Türkiye Selçukluları ve Osmanlılarda Müslim-Gayr-i Müslim İlişkileri)*. Ankara: Diy. İşl. Başk. yay.
- ŞEKER, Mehmet. (2007). *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması: 2. Baskı*. Ankara: Diy. İşl. Bşk. Yay.,
- ŞEŞEN, Ramazan. (1988). *Müslüman Türklerde Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul.
- TOGAN, Z. Velidi. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun yayinevi.
- TOGAN, Zeki Velidi. (1988). "Handmîr". *İA*. C.V-1 içinde (210-211) İstanbul: MEB.
- TURAN, Osman. (1988a). "Süleymanşah I". *İA*. C.XI içinde (201-219). İstanbul: MEB:
- TURAN, Osman. (1988b). "Tutuş". *İA*. C.XII-2 içinde (134-137). İstanbul: MEB.
- TURAN, Osman. (2010). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*. 12. Baskı., İstanbul: Ötüken yay.
- TURAN, Osman. (1998). *Selçuklular Zamanında Türkiye (Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye 1072-1328)*. 6. Baskı. İstanbul: Boğaziçi yay.
- TURAN, Osman (1973). *Türkler Anadolu'da*. İstanbul: Hareket yay.
- Urfalı Mateos'un Vekâyinâmesi ve Papaz Gregor'un Zeyli. (1136-1162) (1987)*. (Türkçeye çev. Hrant Andrasyan). Ankara.

EKLER:

روم و قونیه

طبقه سیم از سلاجقه که در خطه روم برمسند سلطنت نشسته چهارده نفر بودند و مدت دولت ایشان دو بیست و بیست سال امتداد یافت و کیفیت استیلاء سلجوقیان بر آن مملکت چنان بود که در آن اوان که قتلش بن اسرائیل سلجوقی در جنگ الپ ارسلان بن چغریک بن میکائیل بچنگ عزرائیل گرفتار گشت سلطان الپ ارسلان قصد استیصال اولاد او کرد اما خواجه نظام الملك سلطانرا ازین حرکت مانع آمده گفت مناسب آنست که اسم شاهزادگی را از اولاد قتلش سلب کرده ایشانرا بنام سیه سالاری موسوم گردانی و آنجماعت را لشکری داده بفتح بعضی از بلاد مشغول سازید و سلطان تدبیر وزیر صافی ضمیر را پسندیده فرمانی داد که سلیمان شاه بن قتلش بشام رود و بضبط آنولایت قیام نماید و سلیمان به موجب حکم راه شام پیش گرفته اکثر آن بلاد را در حیز تسخیر کشید و در آن اوان حاکم انطاکیه که کافری بوده خراج گذار سلجوقیان بسبب بعضی از اسباب بمکه رفت و سلیمان فرصت را غنیمت شمرده در سنه سبع و سبعین و اربعه مائه انطاکیه را فتح کرد و حال آنکه آن بلده مدت صد و بیست سال در تصرف نصاری بود و بعد از این فتح شرف الدین علی که از قبل سلطان ملکشاه والی حلب و محصل خراج انطاکیه بود کس پیش سلیمان فرستاده خراج معهود طلب نمود سلیمان جواب داد که چون این ولایت داخل حوزه اسلام شده از آنجا خراج طلبیدن معقول نیست و شرف الدین علی بر طلب اسرار نمود و بالشکری از حلب بیرون آمده عازم حرب سلیمان گشت و بین الجابین مقاتله اتفاق افتاده شرف الدین علی در جنگ کشته شد و سلیمان ایلچی بیایه سریر سلطنت ملکشاه فرستاده کیفیت حال عرضه داشت کرد و قبل از مراجعت قاصد تاج الدوله تتش بن الپ ارسلان بعزیمت قتال سلیمان از دمشق توجه فرمود و امراء او را فریب داد تا سلیمان را تنها گذاشته و سلیمان از خوف عذاب و نکال خود را هلاک ساخت اما ایلچی سلیمان چون بخدمت سلطان رسیده ملکشاه را استخلاص انطاکیه موافق مزاج افتاده فرمان فرمود تا منشور حکومت آنولایت را باسم سلیمان نوشتند و رسول بروفق مدعا باز گشته در اثناء راه خبر هلاکت ولی نعمت خود استماع نمود لاجرم بخدمت سلطان ملک شاه مراجعت کرد و آنچه شنیده بود معروض داشت و ملکشاه از تتش رنجیده داود بن سلیمانرا قائم مقام پدر ساخت و در خلال آن احوال قیصر قصد توقات و قادسیه و سایر بلادی که دانشمند نامی بر آن مستولی بود نمود و دانشمند از سلاطین اسلام استمداد فرموده داود بمدد دانشمند توجه کرد و بر قیصر ظفر یافته فی سنه ثمانین و اربعه مائه در قونیه بر تخت سلطنت نشست و بیست سال حاکم بوده رخت سفر آخرت بر بست قلیچ ارسلان بن سلیمان بعد از فوت برادر افسر ایالت بر سر نهاد و مدت چهل سال بدولت و اقبال گذرانیده در اواخر

در بیان ایالت طبقه سیم

۵۴۹

ایام دولت باغواء امراء بغداد بسر خود مسعود را در روم قایم مقام ساخته بنقض خویش متوجه عراق شد و چون در کنار آب خابور منزل گزید اتابک جاوولی که از عظماء اعیان دولت مسعود بن محمد بن ملکشاه بود متوجه دفع او گشته در کنار آب خابور آتش قتال التهاب یافت و جاوولی خود در هنگام هیجان معرکه پیکار علمدار ارسلان را از پای در آورد و سایر عراقیان بر رویان تاخته سپاه ارسلان منهزم گشتند و ارسلان تنهامانده در آن اثنا اسبش آغاز اچالیقی کرد و عنان تمالک و تماسک از دست قلیچ ارسلان بیرون رفته اسب خود را در نهر خابور افکند و شعله حیات را کب و مرکوب فرونشست و روایتی آنکه جاوولی امراء قلیچ ارسلان را بفریفت تا او را در آب خابور افکندند و بر هر تقدیر این واقعه در سنه تسع و ثمانین و خمسمائه دست داد سلطان مسعود بن قلیچ ارسلان چون واقعه بدرواش خود با دانشمندیان وصلت کرده مدت نوزده سال فرمانفرمایی نمود و در سنه ثمان و خمسین و خمسمائه بعالم دینار حرامید عزالدین قلیچ ارسلان بن مسعود قائم مقام پدر بود و او را ایزد تعالی ده پسر عنایت فرمود بدین ترتیب رکن الدین سلیمان ناصر الدین برکیارق قطب الدین ملکشاه نورالدین محمود معزالدین قیصر شاه محیی الدین مسعود شاه مغیث الدین طغرل نظام الدین ارغون شاه سنجر شاه غیاث الدین کیخسرو و ارکان ملک عزالدین قلیچ ارسلان بوجود این اولاد امجاد بسان ایوان سیم شداد استحکام یافته طمع در قلمرو حکام دانشمندی کرد و سیواس و قیصریه را بحیز تسخیر آورد و ذوالنون دانشمندی از نورالدین محمود که والی شام بود استمداد نمود و او فخرالدین عبدالسیح را با سپاهی بلا انتها بجانب روم فرستاد ذوالنون باستظهار آن لشکر سیواس و قیصریه را باز ستد امامم در آن اوقات نورالدین محمود بعالم دیگر انتقال نمود و نوبت دیگر سیواس و قیصریه به تحت تصرف قلیچ ارسلان در آمد مقارن آنحال ذوالنون نیز فوت شد و سایر ولایات او قلیچ ارسلان را مسلم گشت و قلیچ ارسلان رایت استقلال ارتقا داد و ممالک روم را بر اولاد خود قسمت نمود و هر یک از پسران او ب ضبط و ربط ناحیه که پدر نامزد او کرده بود پرداخته تمامت اموال آن ولایت را در مصالح خویش مصرف مینداشتند و فلسی پدید نمی دادند اما در سالی یکبار بقونیه که دارالملک قلیچ ارسلان بود رفته شرط ملازمت بجای می آوردند و چون قلیچ ارسلان مدت بیست سال بدولت و اقبال گذرانید و لد کبتر خود غیاث الدین کیخسرو را ولیمهد کرده در سنه ثمان و سبعین و خمسمائه متوجه ملک عقبی گردید غیاث الدین کیخسرو بعد از پدر در قونیه بر سریر پادشاهی نشست و برادر بزرگ ترش رکن الدین سلیمان که حاکم توفات بود علم مخالفت مرتفع گردانیده اکثر برادران را با خود متفق ساخت و با لشکر فراوان متوجه قونیه گشت و غیاث الدین کیخسرو در شهر متحصن شد و رکن الدین سلیمان آن بلده را محاصره کرده بالاخره مهم بمصالحه انجنا مید و غیاث الدین کیخسرو امان طلبیده بنار بلستان شتافت و بنا بر آنکه بر جانب برادر اعتماد نداشت از آنجا نیز عنان یکران بصوب قونستان تافت رکن الدین سلیمان چون در سلطنت مستقل شد از دار الخلافه السلطان القاهر لقب یافت

جزء چهارم از مجلد دوم - حبيب السیر

۵۴۰

و مدت بیست و چهار سال در کمال اقبال پادشاهی کرده در آخر عمر لشکر بانجاز و گرجستان کشید و از گرجستان شکست یافته منهزم بروم بازگشت و در سنه اثنی و ستمائه زمان حیاتش بیایان رسید عزالدین قلیچ ارسلان بن رکن الدین سلیمان در زمان وفات پدر در سن طفولیت بود ومع ذلك بعضی از امرا او را بر تخت سلطنت نشانند و زمره جانب تقیض گرفته اتابک مرعش را چه طلب غیاث الدین کیخسرو بن دیار فرنگ فرستادند و کیخسرو بسرعت برق و بساد روی بقونیه آورده قلیچ ارسلان ملک بدو باز گذاشت و کیخسرو برادر زاده را در قلعه محبوس گردانیده مدت شش سال را برت سلطنت بر افراشت و در سنه تسم و ستمائه لشکر بحدود لاریقه کشیده در معرکه کهار شهادت یافت عزالدین کیخسرو و بن غیاث الدین کیخسرو بعد از واقعه پدر بکسال پادشاه بود و بزحمت سل از عالم رحلت نمود

علاءالدین کیقباد بن غیاث الدین کیخسرو و خلاصه آنخاندان و نقاوه آندودمان بود و او پس از فوت برادر مالک تخت و افسر گشته میان او و برادر دیگرش رکن الدین سلیمان مخالفت اتفاق افتاد و بعد از وقوع محاربات رکن الدین سلیمان گرفتار شده کیقباد او را در قلعه هوشیار حبس فرمود و اوقات حیوة سلیمان در آنحصار بیایان رسید آنگاه چند نوبت میان علاءالدین و سلطان جلال الدین منیک بر نی مقابله و مقاتله روی نبود و در اکثر آن معارك کیقباد را صورت نصرت دست داد و چون مدت بیست و شش سال از سلطنت کیقباد بگذشت در سنه ستم و بیست و ستمائه بفرموده بر خود کیخسرو مسموم گشت غیاث الدین کیخسرو و بن کیقباد بعد از فوت پدر تاج اقبال بر سر نهاد و در ایام دولت او تاجی نامی از امر آچنگیزی لشکر بروم کشیده کیقباد منهزم گردید و در سنه اربع و اربین و ستمائه وفات یافت مدت سلطنتش هشت سال بود

رکن الدین سلیمان بن کیخسرو و چون متصدی امر پادشاهی گشت برادر خود علاءالدین کیقباد را بخدمت قآن فرستاد و اظهار ایلی و انقیاد نمود کیقباد مهمات برادر را بر حسب دلخواه برانجام کرده مقضی المرام بجانب روم بازگشت و رکن الدین سلیمان بتوهم آن که مبادا کیقباد بر او تفوق جوید شخصی را بر آنداشت تا آن بیگناه را در اثناء راه زهر داد و او نیز فرمان اباقاخان در سنه اربع و ستین و ستمائه از همان شربت جرعه ای چشید مدت سلطنتش بیست سال بود

کیخسرو و بن سلیمان در سن طفولیت قائم مقام پدر شد و بموجب حکم اباقاخان خواجه معین الدین پروانه کاشی راتق و فائق اموران مملکت گشته مادر کیخسرو را بجهاله نکاح در آورد و چون مدت هژده سال اسم پادشاهی بر کیخسرو اطلاق یافت در سنه اثنین و ستمائه در ولایت آذربایجان بفرمان احمدخان کشته گشت غیاث الدین مسعود بن کیخسرو در زمان ارغونخان نشان حکومت روم حاصل کرده روی بدان مرز و بوم آورد و در ایام دولت او اختلال تمام باحوال آن مملکت راه یافته بر هر ناحیه ای متغلبی مستولی شد و ارغونخان

۵۴۱

در بیان ایالت طَبَقَةُ سِیم

کیخاتو وهولاجورا بدفع متغلبه نامزد کرده وزارت آنولایت بعدزاده حمدالله مستوفی
 خواجه نخرالدین محمدالمستوفی مفوض گشت و بیمن شجاعت شاه زادگان و حسن تدبیر
 وزیر مهمات آنحدود فی الجملة استقامت یافت و در سنه سبعم و تسعین و ستمانه غیاث الدین مسعود
 عنان عزیمت بعالم آخرت تافت

کیقباد بن فرامرز برادر زاده غیاث الدین مسعود بود و بعد از فوت او بحکم
 غازانخان بر سریر حکومت روم صعود نمود و چون چندگاهی بامرو نهی سپاهی ورعیت
 پرداخت بخار بندار بکاخ دماغ راه داده نسبت بغازان در مقام عصیان آمد و غازان سپاه
 فراوان بروم فرستاد تا دود از دودمان کیقباد بر آوردند و او را گرفته رسم
 سلطنت سلجوقیانرا در آن دیار منسوخ کردند بیت چنین است کردار گردنده دهر گهش
 نوش مہراست و کہ زہر قہر